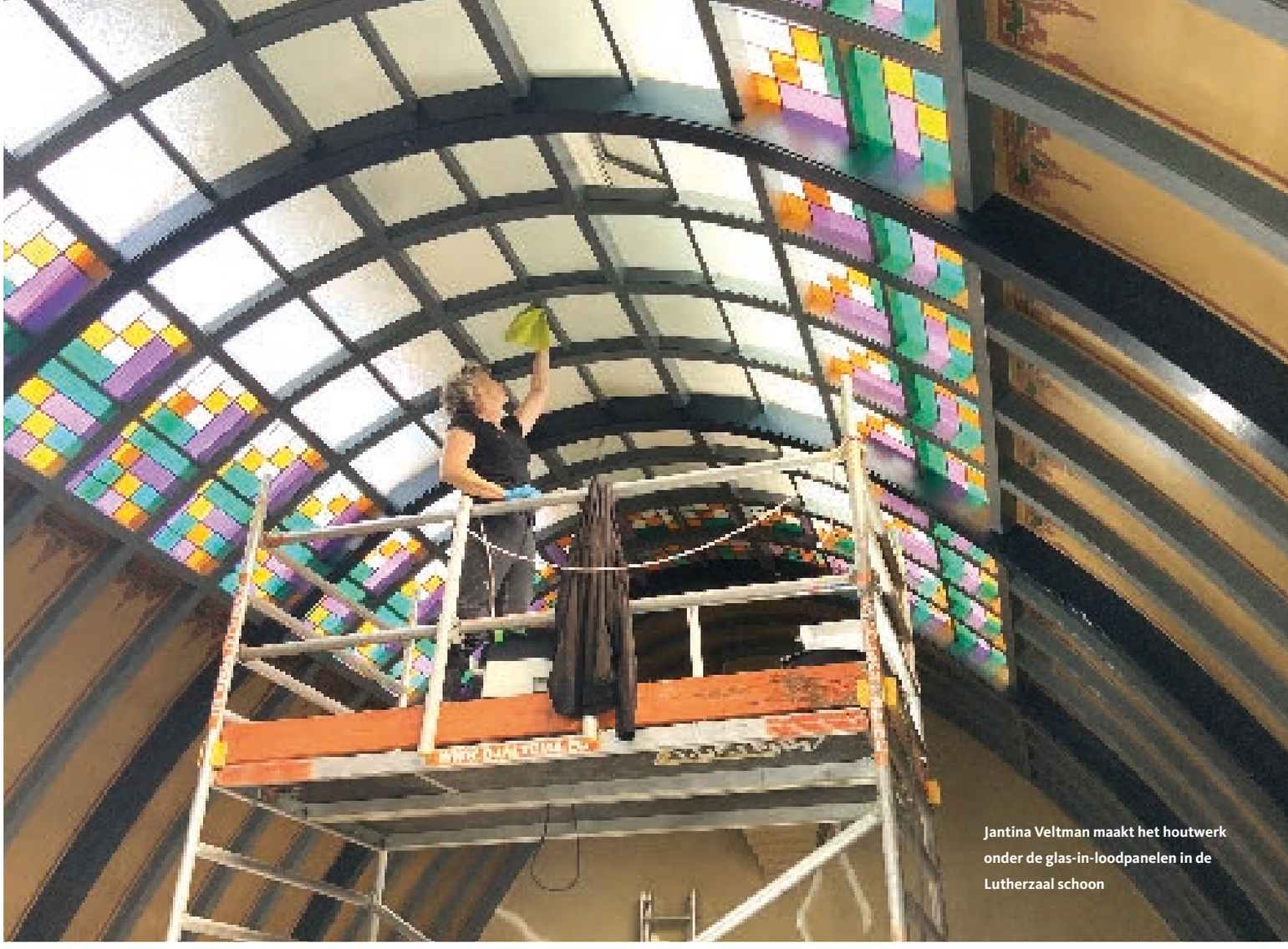

Jantina Veltman maakt het houtwerk onder de glas-in-loodpanelen in de Lutherzaal schoon

KENMERKENDE KLEUREN VAN DE AMSTERDAMSE SCHOOL KEREN TERUG

Lutherzaal terug naar **1925**

De rijksmonumentale Lutherzaal in Groningen, ooit ontworpen en ingericht in de stijl van de Amsterdamse School, oogt weer zoals het er oorspronkelijk in 1925 uitzag. Veldman en Veltman restauratie- en decoratieschilders voerde het kleurhistorisch onderzoek uit én bracht vervolgens de originele kleurstellingen terug: “Voor ons is het uniek dat we het gehele restauratietraject, van begin tot eind, hebben mogen uitvoeren.”

• DOOR BROER FEENSTRA

Mooi verborgen in hartje binnenstad van Groningen staat de Lutherse Kerk, een voormalige schuilkerk uit 1696. Dit rijksmonumentale godshuis heeft een schitterend interieur met rijk versierd houtsnijwerk en sierlijke kroonluchters. Naast kerkdiensten vinden hier ook regelmatig kleinschalige (pop)concerten plaats. Aangrenzend aan de kerk bevindt zich de Lutherzaal, in 1925 gebouwd in opdracht van de Vrijzinnig Lutherse Vereniging als verenigingslokaal. Deze kleine zaal, waarin geen ramen in de wanden zitten, is een markante Groningse variant van de Amsterdamse School: een Nederlandse architectuur- en kunststroming uit het begin van de 20e eeuw (circa 1910–1930), bekend om haar expressieve vormen en rijke decoraties.

De rijksmonumentale Lutherzaal werd ontworpen door de architecten Kazemier en Tonkens. Het bijzondere interieur met opvallende kleuren bevat parabolische bogen en het dak bestaat deels uit glas-in-loodpanelen (ongeveer een derde van de bovenkant) in art deco-stijl, met daartussen beschilderde kapvlakken. De zaal wordt

Het schilderteam bracht het authentieke decoratieschilderwerk fraai terug in de zaal

al decennialang verhuurd en intensief gebruikt. Met regelmaat zijn er muziekrepetities, uitvoeringen, danslessen, vergaderingen, yogasessies, congressen en diners. De Lutherzaal vervult dan ook een belangrijke rol in de Groninger samenleving.

Veldman en Veltman restauratie- en decoratieschilders uit Haren kreeg in 2024 de opdracht van stichting Exploitatie Lutherse Kerk om kleurhistorisch onderzoek in de zaal uit te voeren. “Men wilde graag de authentieke interieurkleuren achterhalen en deze in ere laten herstellen. Door de decennia heen waren veel van die kleuren en decoraties grotendeels onder nieuwe verf- en pleisterlagen verdwenen”, legt restauratie- en decoratieschilder Karin Veldman uit.

Oude foto

“Gelukkig was er nog een oude zwartwit foto van het interieur uit 1925 aanwezig, waarop je kon zien dat er op sommige plekken decoraties zichtbaar waren die er een

Het werken onder een glas-in-lood-dak was tijdens de zomerse dagen geen pretje voor de schilders: soms liepen de temperaturen binnen op tot 34 graden

Jantina Veltman brengt de belettering opnieuw aan

eeuw later niet meer zaten. Dat hielp ons bij het kleurhistorisch onderzoek”, vult collega-schilder Jantina Veltman aan. “Zo bleken onder andere decoraties in de nissen en twee teksten op de kopse wanden te zijn verdwenen.” Bij hun kleurhistorisch onderzoek kwamen mooie details aan het licht. Zo ontdekten Veldman en Veltman bijvoorbeeld op de kopse wanden, langs de paraboolboog, een mooie decoratie. Deze zat verborgen onder een dunne pleisterlaag. Ook de teksten in gotisch lettertype met geometrische versiering eromheen werden door hen blootgelegd.

In de lager gelegen nissen in de zaal bleken, verborgen onder pleister- en verflagen, het authentieke decoratieschilderwerk nog summier aanwezig. Deze decoraties waren flink door vocht uit de muren aangetast. Na hun kleurhistorisch onderzoek en het daaruit voortvloeiende restauratieplan te hebben afgerond, kreeg Veldman en Veltman vervolgens ook de projectuitvoering toebedeeld van de stichting. Restauratiestukadoor Daniël Oudman uit Winschoten herstelde eerst alle scheuren in de gepleisterde wanden. De Groningse firma Ballast & Bonekamp, specialist in glastoepassing, maakte het glas-in-lood schoon in de eigen werkplaats en restaureerde het, waar nodig.

Aanpak

Daarna konden de schilders in juni aan de slag. “De grotendeels verdwenen decoraties in de nissen hebben we gereconstrueerd en dat was het meest lastige deel van ons restauratieproject. Retoucheren bleek onmogelijk. Ook alle houtwerk in de Lutherzaal hebben we gereconstrueerd en daarvoor watergedragen lijnolieverf >

KWALITEITSREGISTER KENNIS+KUNDE

Onder restauratieschildersbedrijven is het in bezit hebben van een certificering van de stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg momenteel ‘hot’, vooral ook omdat steeds meer opdrachtgevers hiernaar vragen. Veldman en Veltman zijn niet ERM-gecertificeerd, maar voldoen wel aan de criteria van het Kwaliteitsregister Kennis+Kunde en dat wordt jaarlijks getoetst. “We hebben de audit net weer met succes gedaan. Ook zijn we lid van Restauratoren Vereniging Noord, een organisatie met allemaal verschillende vakdisciplines in het restauratievak in Noord-Nederland.”

Karin Veldman aan het tamponeren

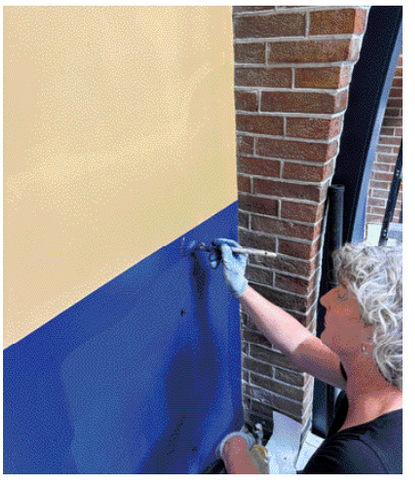

De kleurenpracht van de Amsterdamse School keerde terug in de Lutherzaal

Het is een verborgen parel, maar wel eentje die 'opgepoetst' moest worden: de Lutherzaal heeft de authentieke look terug

van Toplin gebruikt. Wat betreft het decoratieve schilderwerk op de hogere delen: De teksten in gotisch lettertype met geometrische versiering eromheen en de decoratie langs de paraboolboog hebben we deels vrijgelegd om te kunnen zien hoe dit ooit was geweest. Retoucheren was in dit geval onmogelijk omdat het te ver heen was, dus dat is in reconstructie opnieuw door ons geschilderd. De panelen van de lengtewanden konden we wél retoucheren", vertelt Veldman.

"Wat het restauratieschilderwerk extra bijzonder maakte, was de toepassing van de kenmerkende kleuren van de Amsterdamse School. "Dat waren vooral heldere, verzadigde kleuren: dieprood, okergeel, oranje, donkergroen, diepblauw, zwart en aardetinten. De Amsterdamse School is sterk verbonden met baksteenarchitectuur en expressieve vormen, waaronder de paraboolvorm. Dat alles zie je hier prachtig terug in de Lutherzaal. Voor ons was het dan ook een mooie uitdaging om het restauratiewerk uit te voeren", zegt Veltman.

Watergedragen verf

Kozen de schilders op het houtwerk voor Toplin Aquaverf, op de steenachtige delen brachten zij Skyn lijnolie emulsiemuurverf van Rigo aan. "We hadden hier te maken met een sterk verpoederde laag op de ondergrond. De vraag voor ons was dan ook: Gaan we terug naar het oude caseïne verfsysteem dat er waarschijnlijk op heeft gezeten of kiezen we voor een waterdragen olieverf, zodat we verpoedering definitief uitbannen? In overleg met Monumentenzorg en de gemeente kozen we voor het laatste", aldus Veltman.

"Synthetische verf viel voor ons sowieso af. We adviseren en gaan zelf altijd voor een watergedragen olieverfvariant en dat zie je in de restauratiebranche nog niet zo veel, is ons opgevallen. Watergedragen olieverf is veel mooier en passender in een monument. Er is door ons een grond-, tussen- en afwerklaag aangebracht op zowel het houtwerk als de steenachtige ondergrond", zegt Veldman. Door de drie schilders (de twee vrouwen en hun medewerker Mark Hoving - zie kader) werd in de Lutherzaal volop gekwast, gerold, getamponeerd, sjabloneer- en penseelwerk uitgevoerd. Ook huurden ze voor extra handen restauratie- en decoratieschilder Baukje Dooper uit Haarlem enkele weken in.

Zomerse hitte

Het werken in een pand met een glas-in-lood-dak was tijdens de recente zomerse dagen zeker geen pretje voor de schilders. "Soms liepen de temperaturen hier binnen op tot 34 graden. Daarom zijn we op sommige dagen maar eerder gestopt. Niet alleen om fysieke redenen, maar ook vanwege de invloed op de verf", kijkt Veltman terug. "Het bijzondere aan dit project is vooral dat we alle werkzaamheden, vanaf het kleurhistorisch onderzoek tot aan het restauratieschilderwerk, zelf hebben mogen uitvoeren. Voor ons is dat uniek." Half juli werd het project afgerond. "Toen we de Lutherzaal in 2024 voor het eerst binnenstapten, was het al een kleurrijke ruimte, maar nu, na de renovatie, is het nog veel kleurrijker geworden", zegt Veldman glimlachend. •

VELDMAN EN VELTMAN

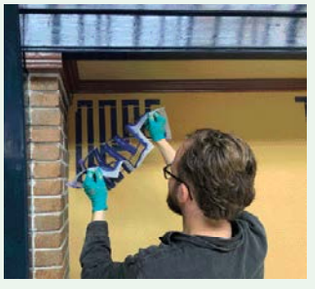

Karin Veldman en Jantina Veltman houden zich sinds 1996 bezig met de restauratie en reconstructie van historisch schilderwerk. Kleurhistorisch onderzoek is hierbij vaak het startpunt, en een op zichzelf staande discipline. Aanvankelijk voerden zij vooral decoratieschilderwerk uit, maar al snel bestond het merendeel van hun werk uit restauratie en reconstructie van historisch schilderwerk en kleurhistorisch onderzoek. Jantina Veltman volgde haar opleiding aan het 'Hoger Instituut voor decoratie en restauratie Meylemans' in België. Karin Veldman leerde het vak in Nederland van oudere schilders die het specialisme nog beheersen en overdragen aan de jongere generatie. Sinds oktober 2024 hebben de twee vrouwen Mark Hoving parttime in dienst. Hij liep eerder al stage bij hen en combineert zijn huidige baan met die van docent restauratievakken op het Cibap in Zwolle. "Mark is een welkome versterking voor ons bedrijf en heeft veel vakkennis."

Veldman haakt hierop in: "Wij hebben door de jaren heen een mooi netwerk opgebouwd van opdrachtgevers. Zo werken we onder andere voor stichtingen voor monumentenbehoud zoals Oude Groninger Kerken, Alde Fryske Tsjerken en de stichting tot behoud Kerkelijke gebouwen Noord-Nederland. Ook de Rijksuniversiteit Groningen, de stichtingen Het Drentse Landschap en Groninger Landschap en de NS schakelen ons regelmatig in voor kleurhistorisch onderzoek aan één van de panden of stations die men in bezit heeft. Daarnaast werken wij veel in opdracht van en in samenwerking met restauratie-architecten, collega-restauratoren, restauratie-aannemers en particulieren. Er komt onder andere regelmatig aardbevingsschade in historische panden of boerderijen op ons pad."